

Charakter stredovekého mesta

František Hrušovský

22. novembra 2019 ✚ *História* ✚ *Život v stredoveku*

Aby mestá už svojou výstavbou mohli zodpovedať svojmu cieľu, každé mesto bolo vybudované primeraným spôsobom. Preto bolo každé mesto vybudované podľa plánu, ktorý sa prispôboval terénu, na ktorom mesto vznikalo. Tam, kde sa mesto vyvinulo zo staršej osady, stala sa základom budovania mesta osada. Kde vzniklo mesto ako osada celkom nová, mohlo sa vybudovať presne podľa vopred určeného plánu. Na rovine kde bolo dosť voľného miesta, bol pôdorys mesta pravidelný. Ale mnohé mestá vznikali v horských krajoch, kde nebolo dosť rovnej plochy a preto sa museli budovať na svahu, v kotline, na brehu rieky, kde stavebný vývin mesta závisel od prírodných podmienok.

Najdôležitejšou časťou každého mesta bolo námestie čiže rínek, ktorý tvoril obyčajne prostriedok mestskej osady. Cez rínek prechádzala hradská, ktorá spojovala mesto s okolím. Pretože na námestí sa konali týždenné a výročné trhy (jarmoky), musel byť rínek dosť priestranný. Na obvode námestia stály domy najbohatších mešťanov. Boli to úzke, obyčajne jednoposchodové budovy s vysokým štítom a vysokou strechou. V úzkom a dlhom dvore týchto domov boli dielne remeselníkov. Na prízemí týchto murovaných budov bývali často sklepené arkády, pod ktorými rozkladali svoj tovar kupci v prípade zlého počasia. (Takéto domy sú ešte i dnes v Žiline, v Kysuckom N. Meste.) Väčšina ostatných domov bola z dreva. Výstavnosťou vynikal najmä mestský dom a kostoly.

Z rínku sa rozbiehali ulice vo všetkých smeroch rovnobežne alebo kolmo na seba. Ulice boli dosť úzke, nedláždené a v noci neosvetlené. Niektoré uličky sa končili slepo, aby nepriateľa, ktorý by vnikol do mesta, mohli nahnať do nich.

Zdroj: flickr.com

Na najčestnejšom mieste na území mesta stál farský kostol, ktorý bol ozdobou a pýchou každého mesta. Farský kostol stál alebo na rínku (Skalica, Topoľčany, Zvolen, Kremnica (dnes už zrúcaný), Nem. Lupča, Podolíneč, Sp. N. Ves, Prešov, Sabinov, Košice atď.), alebo pri mestských hradbách (Trnava, Krupina, Žilina, Bardejov). Často tvoril farský kostol časť mestského opevnenia (B. Bystrica, Kremnica). Okolo farského kostola sa rozprestieral cintorín. Rozmerné a výstavné kostoly si stavali v našich mestách františkáni a dominikáni (Trnava, Nitra, Skalica, Hlohovec, B. Štiavnica, Košice).

Najvýznamnejšou budovou každého mesta bol mestský dom, ktorý stál alebo priamo na rínku (Levoča, Sp. Nová Ves, Bardejov), alebo na jeho obvode (Bratislava, Košice). Väčšie a bohatšie slovenské mestá dostali

právo ohradiť sa hradbami. Spočiatku sa mestá ohradili iba drevenými palisádami, ale neskoršie si vybudovali pevné murované hradby. Pretože stavba murovaných hradieb bola veľmi nákladná, pokým si mesto hradby vybudovalo, bolo oslobodené od rozličných poplatkov. V niektorých mestách, ktoré už samou prírodou boli opevnené, bol iba hrad, ktorý sa vypínal nad mestom (B. Štiavnica, B. Bystrica), alebo pri cestách stály jednotlivé bašty, ktoré chránili vchod do mesta. Najbohatšie mestá, ktoré sa obávali vpádu nepriateľa, obklopovali sa súvislým pásom murovaných hradieb s početnými baštami. Cez hradby viedli do mesta brány, obyčajne dve (ak cez mesto prechádzala len jedna cesta), štyri (ak cez mesto prechádzali dve cesty) a niekoľko vedľajších brán. Hlavné brány boli v mohutnej bašte, v ktorej bola stála stráž. Všetky brány sa na noc zatvárali. Okolo hradieb bola široká a hlboká priekopa, ktorú napúšťali vodou, aby sa nepriateľ nedostal až pod hradby. Nad priekopou bol padací most. Pred hlavnou bránou vybudovalo mesto ešte malú pevnôstku, aby vchod do mesta bol zabezpečený (v Bardejove).

Niektoré slovenské mestá si vybudovali hradby hneď po svojom založení (Trnava na otvorenej rovine mala hradby s mnohými baštami, štyri hlavné a dve vedľajšie brány; tieto hradby sa okrem hlavných brán zachovali podnes). Bratislava sa opevnila roku 1311 (zachovala sa Michalská brána a aspoň názvy iných brán). Prešov sa ohradil r. 1378, Žilina r. 1405, Skalica r. 1372. Niektoré slovenské mestá si vybudovali hradby iba v neskorších časoch, keď ohrozovali Slovensko Turci v 16. a 17. storočí (Zvolen, Krupina). Menšie a bezpečnejšie ležiace mestá nemali hradieb nikdy (T. Sv. Martin, Lipt. Sv. Mikuláš). Takto vybudované mestá neboli veľké a nemohli mať ani veľký počet obyvateľov.

Najväčšie mesto na Slovensku bola Trnava, ktorá vyrástla v strede úrodnej nížiny západného Slovenska na križovatke dôležitých ciest. Na Spiši veľkým mestom bola Levoča, ktorá prekvitala ako hlavné mesto celého kraja. Na strednom Slovensku neobyčajne vzrástla bohatá Kremnica, ktorá už roku 1442 mala okolo 3000 obyvateľov. Neskoršie predstihli tieto mestá Bratislava a Košice. Iné slovenské mestá mali 800 - 1000 obyvateľov.

Zdroj: wikipedia.com

Obyvateľstvo mesta sa zaoberalo v prevažnej väčšine remeslom a kupectvom. Tie slovenské mestá, ktoré ležali na významných obchodných cestách, spájajúcich územie Slovenska so susednými krajinami, stali sa strediskami čulého hospodárskeho života a nadviazali živé styky so zahraničnými mestami (Bratislava, Žilina, Levoča, Bardejov, Košice). Len v niektorých mestách bolo i roľnícke obyvateľstvo, ktoré obrábalo pozemky, ležiace za hradbami mesta. V mestách, ktoré sa vyvinuli zo starých slovenských dedín, zachovalo sa popri nemeckých prisťahovalcoch i pôvodné slovenské obyvateľstvo. V nových mestách, najmä banských, bolo obyvateľstvo nemecké. Nemci sa starali o to, aby sa v mestách nemohli osadzovať príslušníci iných národov, aby majetok, hospodársky život a správa mesta bola len v rukách Nemcov. V takýchto nemeckých mestách Slováci nemohli kupovať majetky, domy, nemohli vykonávať remeslá a nemali účasť v správe mesta. Tak sa stalo, že niektoré mestá na Slovensku si veľmi dlho zachovali nemecký ráz. Ale v iných

mestách, ktoré ležali v husto zaľudnenom slovenskom kraji, začali sa onedlho osadzovať i Slováci, menili jeho národnostný ráz a dostali sa i do mestskej rady. Tak v Žiline už v druhej polovici 14. storočia bolo toľko Slovákov, že kráľ Ľudovít Veľký vydal roku 1381 listinu, v ktorej rozhodol, že polovicu mestskej rady v Žiline musia tvoriť Slováci.

V iných mestách popri farských kostoloch nemeckých vznikajú i slovenské kostoly, ktoré sú dôkazom, že v mestách slovenského obyvateľstva stále pribúdalo. Často býval v našich mestách aspoň slovenský kňaz, ktorý mal na starosti duchovné potreby slovenských veriacich. Už v stredoveku boli slovenské ulice v Bardejove a v Prešove. V nasledujúcich storočiach, keď časť nemeckého obyvateľstva v našich mestách vyhynula vo vojnách, v ktorých trpeli predovšetkým mestá, sťahovalo sa do miest stále viac Slovákov, takže naše mestá sa postupne, ale isto poslovenčovali.

V našich mestách už od najstarších čias začali sa osadzovať židovskí kupci, ktorí obývali často vyhradenú časť mesta. Táto židovská časť mesta bývala oddelená od ostatných častí múrom. (V Bratislave Zámocká ulica a jej okolie, v Trnave Jerichovská a Jeruzalemská ulica, v Nitre Párovce atď.)

Mestá pri svojom hospodárskom rozvoji stali sa i dôležitými ohniskami kultúrneho života. Nemeckí osadníci prinášali k nám vyššiu vzdelanosť, takže mnohé naše mestá stali sa novými strediskami západoeurópskej vzdelanosti na území Slovenska. Pri farských kostoloch a kláštoroch vznikali školy. V mnohých mestách vybudovali nemocnice. Do miest prichádzali stavitelia a umelci, ktorí budovali a vyzdobovali nielen kostoly a mestské domy, ale i budovy bohatých mešťanov. Tento vyšší kultúrny život mesta nemohol ostať bez vplyvu ani na dediny širokého okolia, ktoré boli s mestom v ustavičnom styku. Teda vznik a rozvoj slovenských miest značí, že Slovensko sa vzmáha predovšetkým hospodársky a zapojuje sa do súčasných kultúrnych prúdov.

Rozdiel medzi dedinou a mestom bol predovšetkým v tom, že mesto dostalo od panovníka rozličné práva, ktoré zabezpečovali mestu nielen nezávislosť od stoličného župana, ale umožňovali i jeho hospodársky rozvoj. Každé mesto malo právo konať týždenné a výročné trhy, na ktoré sa schádzalo obyvateľstvo celého okolia, aby speňažilo svoje poľnohospodárske produkty a zadovážilo si tovar od mestských remeselníkov a kupcov.

Veľký význam malo mýľové právo, podľa ktorého na jednu míľu od mesta nesmeli sa osadzovať a pracovať nijakí remeselníci, ktorí by mohli poškodiť záujmy remeselníkov v meste. Tie mestá, ktoré ležali pri hraniciach alebo pri dôležitých obchodných cestách, dostávali právo skladu, ktoré im zabezpečovalo, že kupci, ktorí privážali tovar zo susedných krajín, nesmeli sa tomuto mestu vyhnúť a museli tu zložiť svoj tovar. Takéto právo skladu mala Bratislava na tovar z rakúskych krajín, Trnava na tovar z Česka a Moravy, Bardejov a Podolíneec na tovar z Poľska, Sučany na poľskú soľ a Košice na tovar z Poľska i z Ruska a na víno, ktoré sa vyvážalo do Poľska. Okrem toho dostali mestá právo variť pivo.

Kupci mnohých miest rozvážali svoj tovar po širokom okolí a nemuseli platiť clo alebo mýto. Aby zločinci a zbojníci neohrozovali bezpečnosť mesta a jeho okolia, dostali mestá právo meča, podľa ktorého mohli previnilcov odsúdiť na smrť a popraviť. Svoju bezpečnosť si zaistovali mestá i tým, že dostali právo ohradiť sa pevnými hradbami, takže mnohé mestá sa stali ozajstnými pevnosťami. No najdôležitejším právom miest bolo, že nepodliehali stoličnej vrchnosti, ale mohli sa spravovať samy podľa práva, ktoré k nám prichádzalo z Nemecka. Podľa tohto práva si volilo mesto svoju radu, ktorá mala obyčajne dvanásť konšelow alebo

radných. Z nich každý bol za mesiac richtárom. Okrem toho mohli si mešťania sami voliť svojho farára. Také mestá, ktoré boli vyňaté spod právomoci župana a podliehali priamo kráľovi, nazývali sa slobodnými kráľovskými mestami. Mali svoj znak a svoju pečať.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/stredoveke-mesto-ii/>